

ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԲԱԶԵԼՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԶԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Բանկային համակարգի գործունեությունը առանձնանում է նորմատիվային կարգավորման ընդգրկումն դաշտով, որում հաշվի են առնվում նաև ֆինանսական ռիսկերը: Ներկայումս հրատապ է դառնում առևտրային բանկերում ռիսկային ազդակների իրատեսական գնահատումը, ինչպես կառավարման մարտավարական, այնպես էլ ռազմավարական համակարգում, ռիսկերի կառավարման վարչարարության խստացումը: Առաջնային է համարվում ֆինանսական ռիսկերի կառավարումը ոչ միայն միկրո, այլև մակրոտնտեսական հարթությունում՝ վերլուծելով տնտեսական աճի միտումները և հակացիկլային բացասական ազդեցությունները բանկային գործունեության վրա: Կարևորվում է նաև բանկային գործունեության ռիսկերի կանխարգելման շահադրդիչ միջավայրի ձևավորումը, որը վարչակազմի շրջանում մոտիվացիոն լծակներ է ձևավորում հնարավորինս արդյունավետ դարձնելու ռիսկ մենեջմենթը և նպաստում ֆինանսական ռիսկերի կառավարման ներբանկային մասնագիտացված անկախ կառույցների գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը:

Բանկային գործունեության ֆինանսական ռիսկերի գծով թվարկած հիմնախնդիրների լուծումները որոշակիորեն իրենց արտացոլումն են գտել բանկային վերահսկողության Բազելյան փաստաթղթերում, որոնք տասնամյակների միջով մշակման մի շարք փուլեր են անցնել և ներկայումս իրենց կիրառումն են գտել ֆինանսական ռիսկերի գծով որոշումների կայացման համակարգում: Դեռևս անցյալ դարաշրջանի սկզբին, երբ բանկային կապիտալի տեղաշարժերի ակտիվություն նկատվեց տարբեր երկրների միջև, հարց դրվեց որոշակիորեն կարգավորելու ֆինանսական ռիսկերի վերահսկողության գործընթացը, որը մինչև Առաջին համաշխարհային պատերազմի սկիզբը ընթանում էր ոչ պաշտոնական ձևաչափով՝ աշխատաժողովների, գիտաժողովների և կլոր սեղանների կազմակերպման շրջանակում: Ի վերջո, այդ գործընթացը իր պաշտոնական ձևաչափը ստացավ անցյալ դարի 30-ական թվականներին, երբ Լոնդոնում գործող Միջազգային հաշվարկների բանկը (BIS) սկսեց աշխատանքներ տանել բանկային վերահսկողության համընդհանուր չափանիշների մշակման ոլորտում, որոնց արդյունքները մինչ այժմ էլ ընկած են Բազելյան կոմիտեի գործունեության հիմքում¹:

Ռիսկերի վերահսկողության միջազգային գործընթացը առավել ակտիվացավ 1974 թ. գերմանական Herstatt խոշորագույն բանկի սնանկացումից հետո, որի պատճառը ռիսկերի կառավարման գծով մի շարք երկրների ֆինանսական կազմակերպությունների ոչ համաձայնեցված գործունեությունն էր: Դրան անմիջապես հետևեց Բազելյան վերահսկիչ կոմիտեի ստեղծման անհրաժեշտությունը, որի նպատակը հետագայում առևտրային խոշորագույն բանկերի կոորդինացված գործողությունների շնորհիվ նման իրավիճակի կրկնության կանխումն էր: Արդյունքում, 1988 թվականին ընդունվեց բանկային համակարգի վերահսկիչ կարգավորման փաստաթղթային փաթեթը, որը ստացավ «Բազել-1» անվանումը և աստիճանաբար իր կիրառումը գտավ շուրջ 130 երկրներում:

Առաջնահերթություն համարվեց սահմանել կապիտալի համարժեքության նորմատիվ՝ հիմք ընդունելով ռիսկով կշռված բանկային ակտիվները, որը մինչ այժմ էլ կիրառվում է առևտրային բանկերում: Սնանկացման իրավիճակներից և ֆինանսական դժվարություններից խուսափելու համար բանկերը պարտավորվեցին ձևավորել բավարար սեփական կապիտալ, որի կազմում ռիսկով կշռված ակտիվները առնվազն պետք է կազմեին 8%: Ի լրացումն այդ գործընթացի, 1996 թվականին Բազելյան կոմիտեն շուկայական ռիսկերի կանխարգելման նորմատիվային ցուցա-

¹ Ճուղուրյան Ա., Փահլևանյան Ս., Ֆինանսական վերահսկողության հիմունքներ, «Էդիթ Պրինտ», 2014, էջ 77:

նիշների կիրառման նոր համակարգ առաջադրեց՝ կառուցված երեք հենասյուների սկզբունքով, և դրանով իսկ, փաստաթղթային այդ փաթեթը ստացավ «Բազել-2» անվանումը:

Առաջին հենասյունը ապահովում էր նվազագույն կապիտալը՝ հիմնված գործառնական և վարկային ռիսկերի վրա և իր մեծությամբ մնում էր անփոփոխ՝ 8%-ի նվազագույն սահմանում: Մակայն, այս անգամ արդեն լրացուցիչ դրվում էր կապիտալի որակական պահանջ՝ «առաջին մակարդակի կապիտալի» ապահովության նվազագույնը 4% պահանջով: Երկրորդ սյունը ապահովեց բանկային ռիսկերի վերահսկողության նոր էլեմենտներ, որոնք ուղղված էին կապիտալի համարժեքության ներկազմակերպչական գնահատման համակարգերի (ICAAP) կիրառմանը: Երրորդ հենասյունը առնչվում էր շուկայական ռիսկերի կառավարմանը և այդ ուղղությամբ կարգապահական միջոցառումների բարելավմանը, ուղղված հրապարակվող հաշվապահական հաշվառման հաշվետվություններով բանկային գործունեության արդյունքների տեղեկատվության թափանցիկ ներկայացմանը, ինչպես նաև՝ ֆինանսական ռիսկերի գծով կառավարչական որոշումների կայացման ներբանկային համակարգի կայացմանը:

Մակայն, համաշխարհային վերջին ֆինանսատնտեսական ճգնաժամը եկավ ապացուցելու, որ «Բազել-2»-ով սահմանված բանկային գործունեության վերահսկողական նորմատիվային դաշտը անկատար էր ֆինանսական մի շարք ռիսկերի կառավարման գործում, և այդ իսկ պատճառով, 2010-2011 թթ. մշակվեց «Բազել-3» փաթեթը: Մասնավորապես, բանկային գործունեության ոլորտում մինչ այդ հաշվի չէին առնվել պրոցիկլային և համակարգային ռիսկերի գնահատումները, որոնք էլ ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հիմնական պատճառներն հանդիսացան: Ճգնաժամը ցույց տվեց, որ գործնականում կառավարման դաշտից դուրս էին մնացել «վարակիչ ռիսկերը», որոնք հետագայում վերանվանվեցին համակարգային ռիսկեր: Այս դեպքում, բանկային ոլորտում ձևավորվող գործարարության ոչ բարենպաստ գործընթացները ձևավորում էին ֆինանսական ռիսկեր, որոնք արագորեն տարածվում էին տնտեսության իրական ոլորտի վրա, ընդգրկելով բազմաբնույթ ճյուղեր, տարածաշրջաններ և անգամ երկրներ, և դրանով իսկ անհնար դարձնելով վերահսկողության ինտեգրացիոն գործընթացը և առաջացնելով համաշխարհային բնույթ կրող ֆինանսական ճգնաժամ:

Դրա վառ ապացույցը հանդիսացավ ԱՄՆ-ի հիպոթեկային շուկայում ծագած ճգնաժամը, երբ վարկավորման ֆինանսական ռիսկերի ոչ ճիշտ կառավարման հետևանքով ձևավորվեցին բանկային գործունեության համակարգային ռիսկեր և «վարակի ուժով» շղթայաբար տարածվեցին արևմտյան ֆինանսական շուկաներում, որոնք փոխիտեգրացված գործունեություն էին ծավալում: Ձևավորված իրավիճակում հարց դրվեց նոր պահանջներ ներկայացնել ռիսկերի վերահսկողական համակարգին: Մասնավորապես. «Բազել-3» փաստաթղթային փաթեթով առաջարկվեց.

1. կիրառել «առաջին մակարդակի բազային կապիտալ» ցուցանիշը, որով վերանայվեց բանկային կապիտալի որակական կազմին առաջադրվող պահանջները,
2. խստացնել վարկերի, ածանցյալ գործիքների, ՌԵՊՈ գործարքների գծով ռիսկային վնասները՝ բանկային կապիտալով փոխհատուցելու պահանջները,
3. սահմանել լուծարելիության նվազագույն մակարդակներ՝ երկարաժամկետ և կարճաժամկետ կտրվածքով,
4. բանկերում ձևավորել բուֆերային կապիտալ, որը կհամալրի ճգնաժամային իրավիճակներում կապիտալի ռեզերվային պաշարները¹:

Ընդ որում, համաձայն «Բազել -3» փաստաթղթային փաթեթի, առաջին մակարդակի բազային կապիտալը առաջնահերթորեն օգտագործվելու է նվազագույն պահանջների բավարարմանը՝ 6% առաջին մակարդակի և 8% ընդհանուր կապիտալի օգտագործմամբ և, միայն դրանից հետո, մնացորդային մասը կուղղորդվի բուֆերային կապիտալ: Այսպես, եթե 8% կարգավորող կապիտալ ունեցող բանկը ապահովելով առաջին մակարդակի լրացուցիչ կապիտալի կամ երկրորդ մակարդակի կապիտալի բոլոր նվազագույն պահանջները, միաժամանակ արձանագրի կապիտալի

¹ Basel Commity on Banking Supervision, Report to G20 Leaders on Basel III implementation, June 2012, [//www.bis.org/publ/bcbs.220.pdf](http://www.bis.org/publ/bcbs.220.pdf)

փոխհատուցման բուֆերային 0% մակարդակ, ապա պարտադրված կլինի 100%-ով սահմանափակելու շահույթի վերաբաշխումը (տե՛ս աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1

**Բանկային շահույթի բաշխման սահմանափակումները՝ բուֆերային կապիտալի
ձևավորման նորմատիվները չապահովելիս¹**

Բուֆերային կապիտալի չափը, %	Շահույթի բաշխման սահմանափակումները %
< 0,625	100
0,625-1,25	80
1.25-1.875	60
1,875-2,5	40
> 2,5	0

Ֆինանսական ռիսկերի ձևավորումը կարող է կրել համակարգային բնույթ, պայմանավորված ոչ միայն բանկային համակարգերի սերտ ինտեգրմամբ և ֆինանսական լարվածության շղթայաբար տարածմամբ, այլև երկրում ձևավորված մակրոտնտեսական հավասարակշռության խախտմամբ: Մասնավորապես, համաշխարհային ֆինանսատնտեսական վերջին ճգնաժամի տարիներին նկատվեց տեղաբաշխվող վարկային ռեսուրսների թանկացում և վարկավորման կրճատում, պայմանավորված պրոցիկլայնության հետ: Նախաճգնաժամային տարիներին, երբ համաշխարհային տնտեսությունը վերելք էր ապրում, բանկերը վարկային էքսպանսիա իրականացրին և վարկավորման բումի ժամանակ չձևավորվեցին համապատասխան ռեզերվներ՝ դրանով իսկ թուլացնելով բանկային կապիտալի պաշտպանվածության աստիճանը: Դրան հետևեց այն իրավիճակը, երբ տարբեր երկրների խոշորագույն բանկերը տնտեսության անկման շրջանում ցուցաբերեցին ռեսուրսների տեղաբաշխման գործառնությունների պասիվություն, անգամ ձեռնարկելով վարկերի տեղաբաշխման գործարքների չափի և քանակի կտրուկ նվազեցումներ, որն էլ իր հերթին խորացրեց տնտեսության հետագա անկումը, իրավիճակը ընդհուպ հասցնելով ֆինանսական ցնցումների: Այսպես, արժույթի միջազգային հիմնադրամի հաշվարկներով, միայն բանկային կապիտալի համարժեքության մեկ տոկոսով նվազեցումը պատճառ հանդիսացավ ՀՆԱ-ի 1.4%-ի կրճատման, որին ճգնաժամի տարիներին հաջորդեց տնտեսական համակարգի զարգացմանը նպաստող անբավարար վարկային ռեսուրսների տոկոսադրույքների բարձրացումը²:

Այսպիսով, համաշխարհային ֆինանսատնտեսական վերջին ճգնաժամը բացահայտեց ֆինանսական միջնորդների գործունեության վերահսկողության լուրջ թերացումներ, որոնք առաջացնում են բանկային լուրջ ռիսկեր: Հիմնականում պարզ դարձավ, որ «Բազել-2»-ով միջազգային կարգավորիչ չափորոշիչները և բանկային գործունեության վերահսկողության միջազգային հայեցակարգը ի գործու չէին կառավարելու ֆինանսական ռիսկերը, որոնք ձևավորվում էին վարկավորման բումի ժամանակ: Այդ ժամանակահատվածում գործող ֆինանսական կարգավորիչները ի գործու չէղան արդյունավետ վերահսկելու, այսպես կոչված, ոչ թափանցիկ ֆինանսական ակտիվների օգտագործումը և բանկային կապիտալի որակական կազմի ձևավորումը, որի արդյունքում ձևավորվեցին բանկային ոլորտի ֆինանսական կայունության վատթարացման, համակարգային և լոկալացված ռիսկեր:

Ելնելով վերոնշյալ հանգամանքից, «Բազել-3»-ով ներկայումս առաջարկվում է տնտեսական համակարգային վնասների և պրոցիկլայնության բացասական հետևանքների փոխհատուցման համար ստեղծել պահպանողական բուֆեր, իսկ ավելցուկային վարկավորման կանխարգելման նկատառումներով՝ հակացիկլային բուֆեր: Նշված բուֆերների մեծությունը հաշվարկվում է ֆիքսված գործակիցներով՝ հիմնվելով ռիսկով կշռված համախառն ակտիվների վրա (տե՛ս աղյուսակ 2):

¹ Юденков Ю.Н., “Финансовый менеджмент”, // Внутренний контроль в кредитной организации, #4, 2011, стр. 24-27.

² Tamim Bayuomi, Ola Melander // Credit Matters: Empirical evidence on U.S. Macro-Financial Linkages. IMF working paper, July 2008, page 27.

Կապիտալի համարժեքության պահանջները լրացուցիչ բուֆերներ ձևավորելիս¹

	Առաջին մակարդակի հիմնական կապիտալ	Առաջին մակարդակի հիմնա- կան և լրացուցիչ կապիտալ	Ընդամենը կապիտալ
Նվազագույն պահանջներ	4,5%	6%	8%
Կոնսերվացիոն բուֆեր	2,5%		
Նվազագույն պահանջներ՝ հաշվի առած կոնսերվացիոն բուֆերը	6%	8,5%	10,5%
Հակացիկլային բուֆեր	0-ից մինչև 2.5%		

Այսպիսով, բուֆերային կապիտալը նախատեսված է ֆինանսական լարվածության պարագայում բանկի վնասների փոխհատուցման համար: Այն բացառապես պետք է ընդգրկվի բազային կապիտալի կազմում: Եթե բանկերը չձևավորեն բուֆերային կապիտալ, ապա կունենան շահաբաժինների և բոնուսների վճարման սահմանափակումներ: Հետևաբար, բուֆերային կապիտալի կիրառումը նախատեսում է բանկերի կապիտալի ավելացում բարենպաստ գործարարության ժամանակահատվածում, որը հետագայում կօգտագործվի անկանխատեսելի վնասների փոխհատուցման նպատակով: Նման մոտեցումը կնվազեցնի ճգնաժամի պարբերաշրջանային էֆեկտը:

Բազել 3-ի կարգավորիչների կիրառման ժամանակացույցը²

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Առաջին մակարդակի բազային կապիտալ / RWA, %		3.5	4.0	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5
Առաջին մակարդակի կապիտալ / RWA, %	4.0	4.5	5.5	6.0	6.0	6.0	6.0	6.0
Մեփական կապիտալ / RWA, %	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0
Կոնսերվացիոն կապիտալ / RWA, %			0.5	0.61	0.625	1.25	1.875	2.5
Հակացիկլային կապիտալ / RWA, %					0-ից մինչև 2.5%			
Ֆինանսական լծակ	դիտարկում	Թեսավորում՝ 3% մակարդակով			Հշգրտում	Հշգրտված տվյալներ		
Կարճաժամկետ լուծարելիության նորմատիվ	Մշտադիտարկում			≥100%	≥100%	≥100%	≥100%	≥100%
Զուտ կայուն ֆինանսավորման ցուցանիշ	Մշտադիտարկում						>100%	>100%

Ընդհանրացնելով, պետք է ընդգծել, որ հակացիկլային բուֆերը փաստորեն ընդգրկված է առաջին մակարդակի բազային կապիտալում և կարգավորում է բանկի շահույթի բաշխման գործընթացը, իսկ այդ կապիտալի ձևավորման մեխանիզմի ներդրման ժամանակացույցը ներկայացված է աղյուսակ 3-ում:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ հետճգնաժամային ժամանակահատվածում բանկային գործունեության տնտեսական նորմատիվների համակարգում աստիճանաբար սկսեցին ներդրվել շահադրդման նորմերը, որոնք թիրախավորված են բանկային շահույթի բաշխման համամասնությունների, շահաբաժինների հայտարարագրման, պարզևատրումների չափերի ձևավորմանը: Նման գործընթացը միտված է նրան, որ բանկային մենեջմենթը խթանվում է ֆինանսական ռիսկերը սահմանափակող և կանխարգելիչ նորմատիվային պահանջները արդյունավետ իրացնելիս³:

¹ Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system. - Bank for International Settlements, December 2010 (rev. June 2011). - Mode of Access: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>. - Date of access: 20.07.2011.

² Basel III New Capital and Liquidity Standards – FAQs, <http://www.Moodysanalytics.com/Basel-III>.

³ Дубков С. В., Кузнецова Ю. А., Дадалко В. А. Методические основы управления операционным риском коммерческого банка // Банковский вестник, Минск, 2011. – № 34, стр. 54-55.

ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԲԱԶԵԼՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՆԱՐԵԿ ՀԱԿՈԲԻ ԱՆԴՐԵԱՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի ասպիրանտ

Համառոտագիր

Բանկային ռիսկերի կառավարումը Բազելյան սկզբունքների ներքո ներկայումս պահանջում է արդյունավետ կառավարչական որոշումների կայացում մի շարք ուղղություններով: Նախ և առաջ, հետևելով կապիտալի որակական կազմի և համարժեքության Բազելյան նոր սկզբունքները, ՀՀ առևտրային բանկերում պետք է իրականացվեն այնպիսի կառավարչական որոշումներ, որոնք վարկային ռեսուրսների տեղաբաշխման ակտիվացման ժամանակաշրջանում կսահմանափակեն բանկային շահույթի հետագա բաշխումը, նպաստակ ունենալով տնտեսված հավելվածարները, անձնակազմին պարգևատրումները և բաժնետերերին շահաբաժինները ուղղորդելու պրոցիկլային ֆինանսական ռիսկերի վնասների փոխատուցման պահուստների ձևավորմանը: Բացի այդ, տնտեսական աճի կարգավորման մակրոհաշվենկատության սկզբունքներից ելնելով, անհրաժեշտ է կայացնել վարկային ռեսուրսների տեղաբաշխման կտրուկ անկումը կանխարգելող կառավարչական որոշումներ՝ սահմանելով վարկային տոկոսադրույքների ձևով համակարգ: Եվ, վերջապես, կարևորվում է նաև ֆինանսական ռիսկերի գծով կառավարչական որոշումներից բխող փաստացի արդյունքների մոնիթորինգն ու արդյունավետության գնահատումը, որը պետք է հիմք հանդիսանա ռիսկ մենեջմենթի օդակներում աշխատողներին շահադրդման մեխանիզմների կիրառման համար:

Բանալի բառեր. պրոցիկլայնություն, ֆինանսատնտեսական նորմատիվներ, համակարգային ռիսկեր, բուֆերային կապիտալ, իրացվելիություն, առևտրային բանկ:

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ БАЗЕЛЬСКИХ ПРИНЦИПОВ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ

НАРЕК АКОПОВИЧ АНДРЕАСЯН

аспирант Института экономики им. М. Котаняна НАН РА

Аннотация

Управление банковскими рисками в соответствии с Базельскими принципами в настоящее время требует принятия управленческих решений по ряду направлений. Прежде всего, следуя новым Базельским принципам качества состава и адекватности капитала, в коммерческих банках должны реализоваться такие управленческие решения, которые в период активизации размещения кредитных ресурсов ограничат дальнейшее распределение банковской прибыли с целью направления сэкономленных надбавок, бонусов персонала и дивидендов акционеров на формирование резервов компенсации убытков проциклических финансовых рисков. Кроме того, исходя из макроэкономических принципов регулирования экономического роста необходимо принять управленческие решения, сдерживающие резкий спад размещения кредитных ресурсов путем установления гибкой системы процентных ставок за кредиты. И, наконец, важное значение имеют также вытекающие из управленческих решений, связанных с финансовыми рисками, мониторинг и оценка эффективности конечных результатов, что должно стать основой применения механизмов мотивации сотрудников в звеньях риск-менеджмента.

Ключевые слова: проциклический, финансово-экономические нормативы, системные риски, буферный капитал, ликвидность, коммерческий.

ISSUES ON APPLYING BASEL PRINCIPLES OF MANAGING FINANCIAL RISKS

NAREK HAKOB ANDRESAYAN

Ph.D. Student, M. Kotanyan Institute of Economics
National Academy of Sciences, Republic of Armenia

Abstract

Currently, management of bank risks within the framework of Basel principles requires effective managerial decision making on various directions. First of all, in order to meet bank capital requirement norm and ensure the qualitative composition of capital in compliance with Basel new principles, the commercial banks of Armenia need to make such managerial decisions that would limit the further distribution of bank profits in the period of intensive allocation of loan resources in order to channel employee bonuses, and profits to shareholders and dividends not distributed or paid to ensure reserves to compensate losses associated with the pro-cyclical financial risks. Moreover, based on the macro-prudential principles of regulating the economic growth it is required to make such managerial decisions that would prevent the tremendous decline in allocation of loan resources by defining a flexible system of bank loan interest rates. And finally, the role of monitoring of financial risks associated with the actual managerial decisions and assessment of the effectiveness of the decisions made is stressed that needs to serve as a guideline in applying various motivation tools with respect to employees engaged in risk management processes.

Keywords: Pro-cyclical, financial and economic norms, systemic risks, buffer capital, liquidity, commercial bank.